

Éppen 500 éve annak, hogy a Hernán Cortés vezetésével érkezett spanyol hódítók elfoglalták Mezoamerika utolsó nagy civilizációjának központját, az aztékok fővárosát, Tenochtitlant. A hódítók által behozott betegségektől szenvedő, lélekszámukban erősen megfogyatkozott indián közösségek előbb a spanyol gyarmati rendszer, majd a 19. századtól a mexikói állam részeivé váltak. Sokan közülük az idők során fokozatosan elvesztették a hódítás előtti kultúrájukat, mások viszont – ha megváltozott formában is – máig őrzik hagyományaikát.

Katolikus szentek és esőistenek

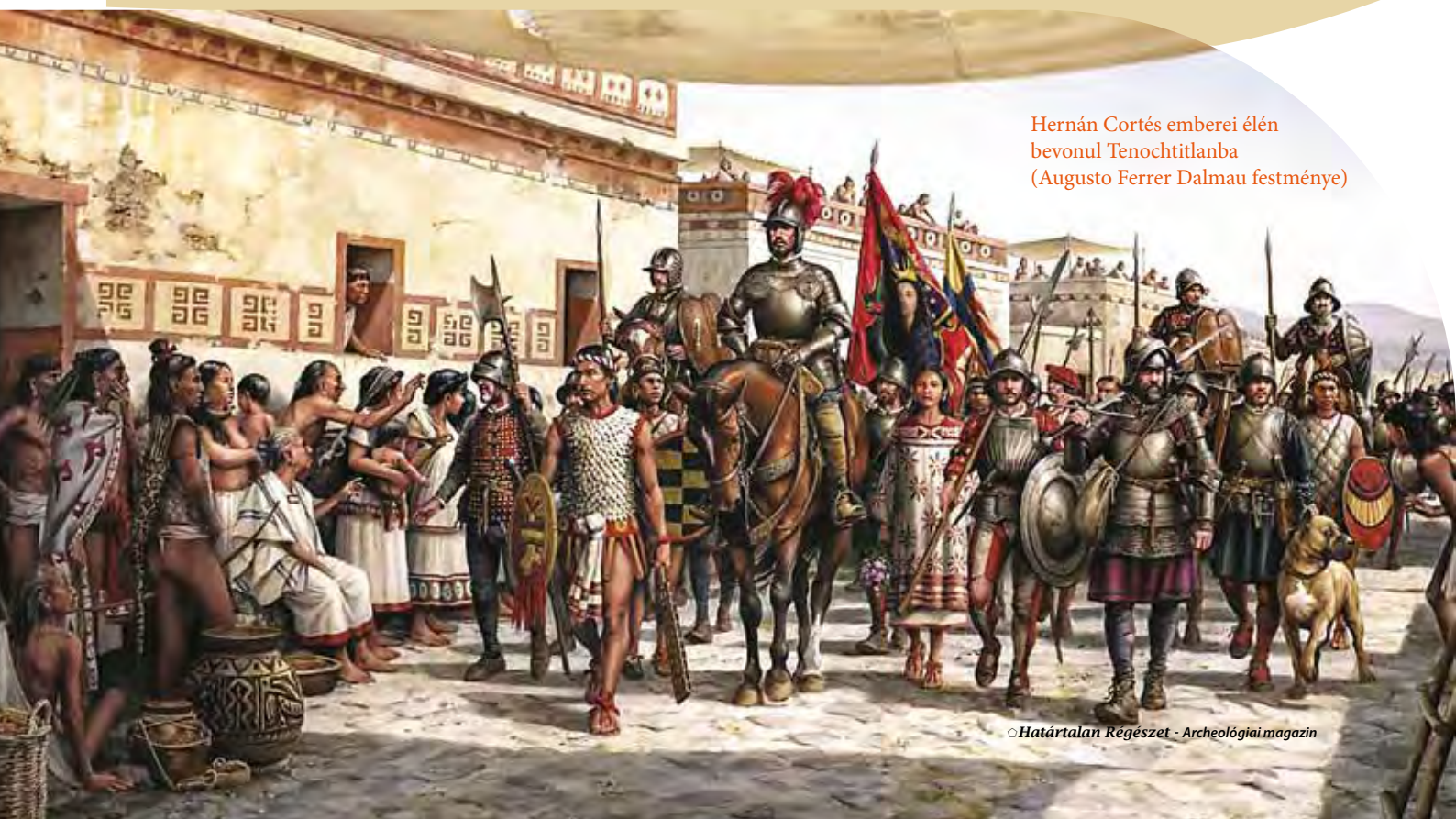
Vallás egy mexikói indián faluban 500 évvel a spanyol hódítás után

Szeljak György

Az elmúlt fél évezred nem telt el nyomtalanul annak az 1200 fős mexikói nahua indián falunak, Pachiquitlának az életében sem, ahol az ezredforduló környékén, 1996 és 2002 között többéves kulturális antropológiai terepmunkát végeztem. A Huasteca régióban, a Sierra Madre Oriental nehezen járható hegyei között megbújó település részleges elszigeteltsége egészen a 20. század utolsó évtizedéig megmaradt. A városközpontoktól távol kevésbé hatottak rájuk a mexikói állam modernizáló törekvései, és a migráció mértéke is alacsony volt. Még az ezredfordulón is csupán a hegyeken átívelő szűk ösvényeken keresztül,

két-három óra gyaloglással tudtak csak eljutni a legközelebbi kisvárosba a piacra, a vasárnapi misére vagy a járási előljárókhoz. A katolikus egyház befolyása is mérsékelt maradt a vidéken, a járásközpontban élő plébános csak évente két-három alkalommal, többnyire a nagyobb ünnepekre tudott személyesen ellátogatni a faluba.

Főként ennek köszönhető, hogy a helyiek kultúrája és életmódja számos olyan vonást megőrzött, amelynek a gyökereit a spanyol hódítás előtti időszakban kell keresnünk. Megőrizték például korábbi, az aztékok által is beszélt nahuatl nyelvüket. Ugyanazzal a fáradságos

Hernán Cortés emberei élén bevonul Tenochtitlanba (Augusto Ferrer Dalmau festménye)

pedig egy olyan világnézet húzódik meg, amelyben jól megférnek egymás mellett a prehispán eredetű természetfeletti lények és a katolikus vallás alakjai.

Egy olyan önellátó földműves közösségről van szó, ahol a mindennapi megélhetés a megtermelt élelemnövényektől függ. Egy Mexikói-öböl felől augusztusban érkező hurrikán fél óra alatt elpusztíthatja az esős évszak egész kukoricatermését. Ha az év folyamán nem esik elég eső, a családokra ugyancsak ínséges, betegségekkel teli

A Sierra Madre Oriental

módszerrel, azaz irtásos-égetéses földműveléssel, ásóbot segítségével természetették legfontosabb élelemnövényeiket, a kukoricát, a babot és a csiliparikát a meredek hegyoldalakon, csakúgy, mint a prehispán időszakban. Végül az ezredfordulóig számos olyan vallási elképzelésük fennmaradt, amely a kereszténységgel keveredve meghatározta az ott élők világnézetét.

Bernardino de Sahagún ferences rendi szerzetes 16. századi monumentális néprajzi leírását (*Historia general de las cosas de Nueva España*) olvasva gyakran bukkanunk rá olyan általa feljegyzett képzetekre, rítusokra, szimbólumokra, amelyeknek egy-egy változatát – ha esetleg már megváltozott környezetben és jelentéssel is – de személyesen is megfigyelhettem 500 évvel később az említett faluban.

A kutatók a Huastaca régió területén élő nahua indiánok vallási rendszerét gyakran írják le olyan értelmező fogalmakkal, mint a szinkretista vallás, keresztényesített nahua vallás vagy épp nahua kereszténység. Ha azonban valaki Pachiquitlánban kérdezi meg az ott élőtől, hogy ők miben hisznek, általában a következő választ kapja: „katolikusok vagyunk, de a mi vallásunk a szokás”. Bár tisztában vannak azzal, hogy ez eltér a meszticek [a spanyol *mestizos* szóból származó kifejezés az európai fehér és indián szülők közös leszármazottait takarja – a szerk.] és a katolikus egyház képviselőinek az elképzeléseitől, ők maguk ezt a katolicizmus egy sajátos, számukra leginkább megfelelő és hatékony formájának gondolják. Ennek hátterében

időszakok várnak, különösen, ha az ivóvizet adó források is elapadnak. Ezért a legtöbb rítus az éves földművelési kör fontos eseményeihez kötődik, amikor ugyanúgy segítségül kell hívni Istent (Totiotzi), Jézus Krisztust, a Guadalupei Szűzanyát (a keresztény térítés hatására az azték termékenységű istennő, Tonantzin [‘Mi Anyácskánk’] alakja és kultusza összekapcsolódott a Guadalupei Szűzanyáéval), a katolikus szenteket, csakúgy, mint a Földanyát és Földapát, az esőisteneket, a tűz, a hegyek, a források, a folyók és az egyéb természeti helyek, így például a prehispán régészeti romok őrzőlelkeit is. A helyiek elképzelése sze-

Hétköznapi tevékenységek ábrázolása az ún. Mendoza-kódexben

Huja axalacatecpant teuh, ma
coc yiechoaia macavi teuh,
maoc yiechoaia.
q Atlahoa icujc.
Huja nichalmecatl, nichalmec
catl necavalaactla, olijia quab
nalla, olijia.
Veia, veia, macxoiauh quilib
teuh illamanj macxoiauh.

Egy oldal Bernardino de Sahagún munkájából

rint a katolikus papoknak ezek közül „nem mindenkihez van szavuk”, és nem képesek mindenkit megfelelő módon megszólítani és segítségül hívni. Ezért van szükség a falu hagyományos vallási specialistáira, a sámánokra, akik elvégzik azokat az étel- és italáldozatokat, amikkel az őrzöllekek és az esőistenek támogatása is megszerezhető. „Mindenkinek együtt kell dolgozni” – mondják a helybéliek. A katolikus papnak és falubeli képviselőinek, a katekétáknak a szerepe elsősorban a nyilvános közösségi ünnepekhez kötődik (pl. a húsvét, a falu védőszentjének ünnepe, a Guadalupei Szűzanya ünnepe, a karácsony), míg a sámánok tevékenysége néhány kivételtől eltekintve (pl. a halottak napja, a karnévál, a falu vezetőinek megválasztása) visszaszorult az egyes családok, illetve egyének által rendezett rítusok körébe.

Pachiquitlánban 1999-ben nyolc sámán dolgozott, mindannyian 50 éven felüli férfiak voltak, Nahuatlul *tamatijketl* („az a személy, aki tud, aki ismeretekkel rendelkezik”), illetve *tepatijketl* („az a személy, aki gyógyít”) kifejezéssel utaltak rájuk. Már születésükkor vagy gyermekkorukban feltűnhetnek olyan jelek, amelyek arra utalnak, hogy Isten erre a feladatra szánta őket (pl. vasárnap születnek, a családjuk által végzett rítusok alatt fel-

Egy körmenet során a forráshoz érve Szent Péter faszobrát vizes virágszirommal dörzsölik át, hogy felfrissüljön és legyen ereje dolgozni a faluért (a szerző felvétele, 1999)

tűnően nyugtalanul viselkednek, esetleg intenzív, furcsa álmaik vannak, vagy vonzódnak a rituális tárgyakhoz). De a legfontosabb jel, hogy akár már kamasz- vagy felnőttkorban súlyosan megbetegednek. Az ekkor átélt látomások során tudatosul többnyire bennük, hogy elhivatottakká váltak. Minden sámánnak saját elhivatástörténete van, amely elmondja, hogyan kapott Istentől engedélyt és tudást a munkájához. E nélkül gyógyítani veszélyes, mint ahogy az is betegségekhez (pl. epilepszia, mentális zavarok) vezethet, ha valaki nem akarja elfogadni a neki kijelölt sorsát.

A sámánok leginkább természetis és gyógyító rítusokat végeznek a faluban. A papok és a sámánok közötti „munkamegosztás” az alapja a sámánok és az orvosok kapcsolatának is.

A helyiek szerint az orvosok csak a test betegségeit képesek meggyógyítani, a lélek betegségeit, melyek háttérben gyakran a természeti helyek őrzőinek vagy a halottak lelkeinek ártó tevékenysége áll, csak a sámán képes meggyógyítani.

Sámánok rituálisan megtisztítják az új tisztviselőket (a szerző felvétele, 1999)

A Pachiquitlánban élők a természetfeletti lényekhez való viszonyukat a *tlaltepanitalistli*, vagyis a 'tisztelet' fogalma által magyarázzák. Ez a nahua világkép központi fogalma, amely az élőkkel és a természetfeletti lényekkel kialakított harmonikus kapcsolat legfontosabb szabályait sűríti magába. A természetfeletti lényeket antropomorfnek képzik el, akik az élőkhöz hasonló vágyakkal rendelkeznek, szeretnek jót enni, inni, zenére vigadni, cigarettázni. A spanyol hódítás előtti indián népek hagyományaihoz hasonlóan ezek a lények nem eredendően jók vagy rosszak, inkább öntörvényűek, szeszélyesek, akiknek a jóindulatát az időről időre felajánlott rituális étel- és italáldozatokkal lehet elnyerni. Ezért például azoknak a vad és veszélyes lelkeknek is meg kell adni a tiszteletet – vagyis maszkban táncolni kell velük, ételt vagy épp alkoholt kell felajánlani nekik –, akik a nahua alvilágból bukkannak fel évente egyszer, a karnevál idején.

A természetfeletti lényekkel való találkozás azonban sosem veszélytelen, és csak a *tlamatijketl* jelenléte adhat biztonságot. Ő képes arra, hogy szakrális teret hozzon létre az áldozati oltár kialakításával, a gyertya és a kopálgyanta füstölő

San Pedro de Pachiquitla látképe (a szerző felvétele, 2002)

Tonantzin kőből faragott szobra (Museo Nacional de las Intervenciones, Mexikóváros)

meggyújtásával, a szentképek kihelyezésével, az áldozati ajándékkal és az imával. Az „istenek asztalán” gyakran színes papírokból kivágott emberszerű alakok is feltűnnek. Ezek az oltárhoz érkező természetfeletti lények képmásai, és abban segítik őket, hogy megtalálják a számukra kihelyezett felajánlást. Színük arra is utal, hogy a nahua univerzum melyik részéből érkeztek: a földről, az égből, a vízből, avagy a föld alatti világból. Az oltárokat felállíthatják a házban, a termőföldön, a forrásnál vagy éppen a hegyek tetején, ahova az esőistenek érkeznek.

Az utóbbi két évtizedben ugyanakkor jelentős változások történtek a falu életében. Sok helyi fiatal a mexikói nagyvárosokban talált időszakos munkát magának, majd új tapasztalatokkal, elképzelésekkel tért vissza. Egyre többen váltak az intenzíven térítő pünkösdi gyülekezetek híveivé is. Ők erős kritikával illették és bálványimádásnak tekintették a fenti vallási elképzeléseket, ami új feszültségeket és vallási vitákat hozott ennek a korábban összetartóbb indián falunak az életébe.

Nők imádkoznak a falu kápolnájában, a Guadalupei Szűzanya ünnepén (a szerző felvétele, 1999)

